

Berekméri Árpád Róbert:¹

Az 1922. évi egyetemes egyházi adó és hatása a Sóvidéken

The Universal Reformed Church-rate of 1922
and its Effects in the Transylvanian Region of Sóvidék

The events of the first half of the 20th century had a deep impact on the religious life of the region. The misery of war, the gradual repression, which followed the realm change, had put the leaders and members of the Hungarian historical churches in Transylvania to a tensile test. In addition to the everyday problems of subsistence, they had to face the difficulties of preserving mother tongue education to ensure the survival of Hungarian identity and culture. Thus they became part of a struggle in which – despite its financial background – the question of the church and of the commitment to fellow-man was also put on a scale. This study examines the initiation circumstances of the universal church-rate imposed to ensure the financial backing of religious education, respectively its direct impact on the four Reformed denominations of Sóvidék. This is all the extent of the topic and the investigated resources permit for now. We believe, however, that with this for many people unknown, yet all the more interesting subject, and we managed to pave a new way towards a deeper understanding of the history of this region's Church.

Keywords: universal church-rate; Minority Convention; the Board of Directors of the Reformed Diocese of Transylvania; Nagy Károly; Interdenominational Council; Presbyterian Assembly; School Board.

Előzmények

Az első világháború utáni hatalmi átrendeződést követően az erdélyi magyar felekezeti iskolák az anyanyelvi oktatás alapvető intézményeivé váltak. A magyar nyelvű állami iskolahálózat fokozatos leépítése folytán a kisebbségi oktatás a felekezeti iskolák keretén belül valósult meg. Ennek folyamatos működését a gyulafehérvári Határozatok III. 1., illetve az 1919. december 1-én Románia által is aláírt kisebbségi egyezmény 9. és 11. pontja volt hivatott biztosítani.² A kisebbségi egyezményben foglaltak alapján a kisebbségek iskola-létrehozási és fenntartási joga mellett a román államnak hozzá kellett járulnia

¹ Levéltáros az Erdélyi Református Egyházkerület marosvásárhelyi fióklevéltárában. E-mail: barobert2002@gmail.com.

² BEREKMÉRI ÁRPÁD RÓBERT: A marosvásárhelyi református elemi és polgári leányiskola helyzete a gyulafehérvári nemzetgyűlést követő átmeneti időszakban. (1918. december–1920. május). In:

ahhoz, hogy felügyelete alatt a „székely és szász közületeknek [...] vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen.”³ A szerződés a határozott előírások ellenére nem biztosított védelmet a román jogszabályokkal szemben, s ezt a lehetőséget a román állam teljes mértékben ki is aknáztta.⁴ A román törvények a felekezeti iskolákat az üzleti célokat szolgáló magánintézményekkel egy helyre sorolták. Ennek a későbbiekben mélyreható következményei lettek, ami az 1925. évi magánoktatási törvényben csúcsondott ki.⁵ A tanügyi intézmények önkormányzati jogosultsága is számos kívánnivalót hagyott maga után, főleg a Kormányzótanács 1920. május 8-i megszüntetését követően. Az Averescu-kormány, a kolozsvári székhelyű Közoktatásügyi Főtitkárságon keresztül az egységes, nemzeti oktatás fokozott ütemű kiépítése mellett, a nemzeti érdeket „sértő” felekezeti oktatás elsorvasztását kívánta megvalósítani.⁶ Ez a tendencia a békeszerződések ratifikálásáért⁷ követően vált egyre nyilvánvalóbbá.

A Constantin Anghelescu vezette közoktatási minisztérium egy sor olyan diszkriminatív intézkedéssel lépett elő, amely érzékenyen érintette az egyházi keretek között zajló oktatást. Megtiltották, hogy bizonyos felekezeti iskolába más felekezeti gyerek iratkozhatson be, vagy más felekezeti tanító taníthasson. Ugyanakkor a magyar felekezeti iskolák államsegélyét megvonták, a tanítók nyugdíjigényét pedig elutasították. Az oktatókat román nyelvvizsga letételére kötelezték. Sikertelen vizsga esetén pedig állásukból elbocsátották őket.⁸ A tanítókat ért sérelmek mellett az erdélyi magyar felekezeti oktatás számára a legnagyobb érvágást mégis az 1921. évi földreform jelentette. A július 26-i törvény alapján végrehajtott reform a magyar egyházakat azon alapvető gazdasági forrásaitól

A történetíró elhivatottsága. Emlékkönyv Szabó Miklós születésének 80. évfordulójára. Szerk. PÁL-ANTAL Sándor, CORNEL SIGMIREAN, SIMON Zsolt. Mentor kiadó, Marosvásárhely, 2012. 27.

³ BARABÁS Endre: *A magyar iskolaügy helyzete Romániában 1918–1940–1941*. Kecskemét, 1944. 8.

⁴ Jól szemlélteti a fennálló helyzetet a Református Szemle 1921. január 15-i számának vezércikke, melyben a cikkíró az alábbiakat sorjázza: „Jelenleg azonban még csak egy csekély hányadát sem bírjuk annak a jogállapotnak, amellyel a magyar impérium alatt a nemzetiségi egyházak dicsekedtek. Az állam még egy fillér anyagi támogatást sem adott az egyházaknak, bár mindazokat az ellenszolgáltatásokat, amelyek a segély egyenértékét tették, per fas et nefas (minden úton-módon – sz. m.) igyekszik behajtani. Felekezeti iskoláinkat bezáratja, helyiségeit elrekviráltatja román iskolai célokra – a szülőket fenyegetésekkel kényszeríti, hogy gyermekeiket ne felekezeti, hanem állami iskolába járassák [...]” In: *Református Szemle XIV* (1921). 1. sz. 2.

⁵ BEREKMÉRI: I. m. 36.

⁶ *Hetven év. A romániai magyarság története 1919–1989*. Szerk. DIÓSZEGI László – R. SÜLE Andrea. Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1990. 23.

⁷ Az Erdély hovatartozását eldöntő trianoni békeszerződést Magyarország 1921. július 26-án ratifikálta és iktatta törvényei közé. Bővebben lásd ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés*. Osiris kiadó, Budapest, 2007, 145–159.

⁸ *Hetven év*. 24.

fosztotta meg, melyeknek nagy részét a magyar kultúra és oktatás javára fordították.⁹ A magyar egyházaknak, a felekezeti oktatás megszűnésének veszélyére való tekintettel kellett ebből a súlyos gazdasági helyzetből mihamarabb kiutat találniuk, hiszen 573 református elemi népiskola és 896 tanító léte forgott kockán.¹⁰

Az Erdélyi Református Egyházkerület álláspontja és lépései

Az egyházi népiskolai hálózat minden körülmények közötti fenntartását a református egyház kiemelt kérdésként kezelte. Már a július 2-án megtartott egyházkerületi közgyűlés kimondta, hogy a továbbiakban minden anyaegyház köteles iskolát fenntartani, s e kötelezettség alól csupán az egyházmegyék indokolt javaslatára adhat az Igazgatótanács ideiglenes felmentést. Ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy 1918 előtt a magyar állam kezelésébe átadott iskolákat, amelyek időközben a román állam tulajdonába kerültek, a sajátjának könyveli el, s a szerződések lejárta után igyekszik azokat akár jogi úton visszaszerezni. A megnövekedett iskolahálózat keretében tevékenykedő ideiglenes oktatók végleges elhelyezését pedig erkölcsi köteletségének tartotta.¹¹ Az agrárreform bevezetése előtt hozott reményteljes döntések kivitelezése a reform következményeinek ismeretében már kérdésessé vált. Elsősorban a népiskolai tanítók fizetésének folyósítása okozott gondot. Az anyagi források elvesztése, illetve az állami segély megvonása miatt az Igazgatótanács – a többi felekezettel egyetértésben – arra kényszerült, hogy a tanítók fizetésének növelésére vonatkozó 1922. évi tervzetét felfüggeszse. A fizetéseket továbbra is az 1920/21. tanévre meghatározott alapon utalták. Arra azonban lehetőséget adtak, hogy azok az egyházközségek, ahol erre megfelelő pénzügyi keret volt, az új fizetési alap szerint fizethették a tanítójukat.¹² A tanítói fizetések mellett sok helyen az iskola fenntartásához szükséges költségek előteremtésekor is fennakadások mutatkoztak. Egyéb lehetőség nem lévén az egyházi vezetés ebben a kérdésben is a hívek áldozatkészségében bízott. Ez az elvárás azonban – amint azt látni fogjuk – nem minden esetben váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

A fentiek tükrében nem meglepő tehát, hogy a felekezeti oktatás, illetve az érdekében hozott áldozatvállalás súlyának tudatosítása volt Nagy Károly püspök háromszéki körútjának alapvető célja. A helyi közösségek¹³ körében – 1921. augusztus 25. és szeptember 4. között – szervezett értekezleteken az egyházfő elsősorban az anyanyelvi oktatást

⁹ Erdély rövid története. Szerk. KÖPECZI Béla. 2. kiadás. Akadémiai kiadó, Budapest, 1993. 587.

¹⁰ Református Szemle. XIV (1921). 19–20. sz. 199.

¹¹ Uo. 13. sz. 117.

¹² Uo. 16. sz. 173.

¹³ A meghívott lelkészek, tanítók és presbiterek jelenlétében a püspök, többek között Brassóban, Uzonban, Zabolán, Kovásznán, Kézdivásárhelyen illetve Baróton tartott az iskolaügyről értekezletet.

felvállaló autonóm felekezeti iskolák előnyeit hangsúlyozta. Továbbá rámutatott arra, hogy az „új, demokratikusabb, a tanítónak és népnek több jogot és irányítást biztosító” intézmények fenntartási költségei nem fogják meghaladni az állami intézményekét, a befizetett összegek pedig követhető módon, a célnak megfelelően lesznek felhasználva. Az állami iskola mellett döntő közösségekkel szemben pedig, a felekezeti iskolát fenntartó gyülekezetek tagjait mentesítik az egyenes adó 5%-át képező ún. iskolai pótagdíj alól, ami egyház-községenként jelentős megtakarítást eredményezhet. A püspök a találkozások során a közösségeket határozott döntés elé állította: „Fizetni tehát mindenképpen kell! A kérdés csak az: akarunk-e öntudatosan áldozni oda, ahonnan legdrágább kincsünk, jövőnk: gyermekeink lelki épülését várjuk, a mi mestereinktől és ahol pénzünket szemmel tarthatjuk és felhasználása felett mi rendelkezünk, vagy [...] sokkal többet be az államgépezet homályos és feneketlen tartályába, ahol aztán pénzünknek utána nézni se jogunk se módunk nincs [...]”.¹⁴ A vizitáció hatását pontosan nem ismerjük, de az itt elhangzottak már előrevetítették, hogy a fokozatosan halmozódó iskolai deficitet csak újabb terhek kivetésével lehet majd pótolni.

Az egyházkerület, hogy álláspontját nyomatékosítsa, körlevélben utasította az egyházközségek iskolaszékeit, hogy minden nehézség ellenére tegyék meg a szükséges lépéseket, hogy az iskolák az 1921/22. tanévben működésüket szabályszerűen megkezdjék. Minden erőfeszítés ellenére azonban ezt nem lehetett mindenütt megoldani. Az iskolákban uralkodó állapotokat jól érzékelteti a 4790. sz. körlevél, amelyből kiderül, hogy az Igazgatótanács a bekért iskolai költségvetések átvizsgálásakor olyan segélykérés-öszönnel nézett szembe, amelyek kielégítésére megfelelő anyagi forrásokkal nem rendelkezett. Ez az állapot valószínűleg a többi felekezet esetében is fennállt, hiszen a körlevél arról is említést tesz, hogy a Felekezeti Tanácsban¹⁵ a magyar történelmi egyházak képviselői elkezdtek kidolgozni azokat a közös lépéseket, melyek az iskoláknál felmerülő szükségleteket voltak hivatottak fedezni.¹⁶ Az állami segély igénylésére ugyan az 1921/22. tanévben is volt lehetőség, de a magyar felekezetek kérelmét a román kormány továbbra sem vette figyelembe. Ezért az 1921. november 17-i igazgatótanácsai gyűlés határozata alapján a főhatóság újabb sürgősségi előterjesztést nyújtott be a közoktatási minisztériumhoz, ami azonban nem járt eredménnyel. Az állami visszaélést a hívek közömbössége is tetézte. Az Igazgatótanács kénytelen volt arra utasítani a lelkészeket, hogy az egyetemes adózás értekezletének döntéséig igyekezzenek híveiket „felvilágosítani és az iskolai terhek hordozására

¹⁴ *Református Szemle*. XIV (1921). 18. sz. 186–187.

¹⁵ A Felekezetközi Tanács a magyar történelmi egyházak közös érdekeit, az új hatalmi-politikai berendezkedéssel szemben képviselő szervezet volt. A tanácsot gróf Majláth Gusztáv római katolikus püspök kezdeményezésére 1918-ban hozták létre. Alapító jegyzőkönyvét két évvel később, a négy történelmi egyház képviselői, 1920. június 24-én Kolozsvárott írták alá. Munkáját egy szintén felekezetközi bizottság koordinálta. A Felekezetközi Tanács tevékenységére vonatkozóan lásd még LÁSZLÓ Loránd: A Felekezetközi Tanács megalapítása és szerepkörei a két világháború között. In: *Református Szemle*. 104 (2011). 6. sz. 742–748.

¹⁶ *Református Szemle*. XIV (1921). 18. sz. 191.

*buzdítani.*¹⁷ Mivel ez a felszólítás sem váltott ki nagyobb hatást, az egyházkerületnek az adózás kérdését sürgősen meg kellett oldania.

Kezdeti lépésként az 1921. július 2-i egyházkerületi közgyűlés, a Kézdi egyházmegye indítványára, az egyetemes adó reformjához szükséges adatok beszerzésére egy adóügyi bizottság felállítását rendelte el. A határozatot a november 17-i közgyűlésen megerősítették, majd a 8026. sz. körlevélben tették közzé. A határozat értelmében az egyházkerület részéről kinevezett három tag¹⁸ mellett az adóügyi bizottságba minden egyházmegye egy-egy tagot delegált, akik 1922. január 9-től, az egyetemes adóval kapcsolatos továbbképző kurzuson kellett, hogy részt vegyenek. Az egyházmegyék ugyanakkor az adóval kapcsolatos adatokat, javaslatokat és észrevételeket Megyaszi Mihály egyházmegyei főjegyzőhöz kellett, hogy eljuttassák 1921 decemberéig.¹⁹

Az egyetemes egyházi adó bevezetésének körülményei

Az egyetemes egyházi adóra vonatkozó részleteket az Erdélyi Református Egyházkerület 1922. július 15–17. között megtartott rendes közgyűlése tárgyalta. Ezt megelőzően a kérdést a püspöki szék is megvitatta. A július 13-ai fórumon a püspök – a román kormányának, a felekezeti oktatás ellehetetlenítésére tett törekvéseit ismertetve – aggodalmát fejezte ki az iskolák jövőjét illetően. Ugyanakkor felszólította az espereseket, hogy teljes odaadással törekedjenek ezen intézmények, s az általuk foglalkoztatott tanerők helyzetének javítására. Továbbá kifejtette, hogy a Felekezetközi Tanácscsal történt megállapodás értelmében – ugyanazon adókulcs szerint – minden felekezetenél egyetemes egyházi adót fognak kivetni, amely a felekezeti iskolák további működését lesz hivatott biztosítani.²⁰ A püspöki tájékoztatást követő megbeszélésen²¹ született megállapodás kimondta, hogy az

¹⁷ Uo. 22–23. sz. 259.

¹⁸ Az adóügyi bizottság tagjai Hegyi Péter udvarhelyi, Megyaszi Mihály kézdi és Tökés József sepsi egyházmegyei főjegyzők voltak.

¹⁹ *Református szemle*. XIV (1921) 24. sz. 287–288., 292.

²⁰ Az 1922. július 25-i felekezetközi emlékeztetőben az alábbiakat olvassuk: „Az iskolai költségek fedezésére, más már nem lévén minden egyház megfelelő szervétől döntés provokálandó az egyházi (kultúr) adó bevezetésére, amely központilag lesz kezelendő. Az adózás egységes elvek, kulcs alapján mindenütt egy időben.” Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár. A Felekezetközi Tanács iratai. I. 9/1922. 41. 5341.

²¹ Valójában hozzászólások voltak, melyek rendjén például Vásárhelyi Boldizsár kolozsvári esperes kifejtette, hogy az adót minden magyar emberre ugyan, de az egyéni teherbíró képesség arányában vessék ki. Ugyanakkor vegyék figyelembe az iskolafenntartó gyülekezetek helyi teherviselését, amelyet számoljanak bele a kivetendő adóba. Sófaly Károly dési esperes pedig azt javasolta, hogy minden gyülekezetnek a saját hatáskörébe tartozzon a kivetett adó behajtása, vagy a meghatározott összeg más módon történő előteremtése.

adó kivetése előtt az összes felekezeti népiskolának és alkalmazottainak szükségletét pontosan meg kell állapítani, majd annak megfelelően kell az adót a gyülekezetek létszámában kivetni. A felekezeti iskolával rendelkező gyülekezetek iskola-fenntartási terhére pedig be kell számolni az adóba. A megállapított összeget az egyházközségek maguk szedik be, a személyi szükségletre (pl. a tanítók fizetésére) felhasznált részt pedig nem kell a kerületnek beszolgáltatni. Az egyetemes adót már 1922-ben be kell vezetni, s a begyűlt összegek az 1922/23. iskolai évben már felhasználhatók.²² A püspöki szék döntéseit az Igazgatótanács alapjaiban elfogadta, s azokat az 1922. augusztus 27-i püspöki körlevélben fogalmazták meg, és tették közzé.

A szívélyes hangnemben megírt püspöki levél, az adakozásra történő buzdítás mellett néhány alapvető pontosítást is tartalmazott. Elsősorban azt, hogy a közszükségletek²³ fedezésére kirótt összeg fejenként 30 lejt tett ki, amit minden év november 15-ig, negyedéves részletekben kellett a kerülethez beküldeni. A 30 lejes kvótát az 1910-es népszámlálási adatok alapján határozták meg, ami azért nem volt mérvadó, mert ez a szám a háborús veszteségek, illetve a repatriálások miatt jelentős mértékben módosult. A gyülekezeteként meghatározott összegek begyűjtésének módját,²⁴ a törvényes keretek fenntartásával az egyházközségek hatáskörében hagyták. Ugyanakkor az adót csupán a (kántor)tanítók készpénzfizetésének kiszolgáltatására lehetett havonkénti részletekben felhasználni.²⁵ A körlevelet szeptember 17-én minden szószékről kötelező módon felolvasták, majd ezt követően presbiteri gyűlés keretei között vitatták meg.

Közzétételét követően a rendeletet több kritika érte. Az *Egyházi Figyelő* egyik cikkírója például azt jegyezte meg, hogy az egyházkerületi közgyűlés az Igazgatótanácsot csupán egy tervezet elkészítésére, nem pedig rendelet kiadására hatalmazta fel. Az újságírói élcélődésnek azonban nem volt konkrét alapja, hiszen a közgyűlési határozat világosan kimondta, hogy „Közgyűlésünk az Igazgatótanács előterjesztését jóváhagyólag veszi tudomásul, s a szükséges intézkedések megtételére a felhatalmazást neki megadja.”²⁶ Ezzel szemben sokkal komolyabb veszélyt jelentett Háromszék megye prefektusának szeptember 28-i

²² Az Erdélyi Református Egyházkerület Kolozsvárt 1922. július 15., 16. és 17. napjain tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Az erdélyi református egyházkerület Igazgatótanácsának 4774–1922. számú hivatalos kiadványa. Kolozsvár, 1922, 104–105.

²³ A közszükségletek nem csak az iskola fenntartásra, hanem a szegény tanulók segélyezésére, az árvák és elhanyagoltak, illetve a szórványban élők gondozására is kiterjedtek, ami sok esetben – amint azt látni fogjuk – némi félreértésre adott okot.

²⁴ Az egyházközség az adott összeget közvagyonának jövedelméből, szorgalmi jövedelméből vagy az adóképes tagjaira kivetett adóból szerezhetette be.

²⁵ Az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsának levéltára az Erdélyi Református Egyházkerületi levéltárban. (A továbbiakban IgTanLv.) I. 138/1901, I/27. 5563.

²⁶ *Református Szemle*. XV (1922). 18. sz. 348.

rendelete, melyben a hívek panaszára alapozva, felhívta a helyi járásbírókat, hogy szüntessék meg a törvénytelen terhek beszolgáltatását.²⁷ Az esetre a belügyminisztérium jelentése alapján a kultuszminister is felfigyelt, aki a püspökhöz intézett november 2-i leiratában jelentést kért az ügyről.²⁸ Válaszlevelében az Igazgatótanács világosan kifejtette, hogy a kormány visszaélései kényszerítették arra, hogy az 1868. tc.-ben biztosított, és az egyház törvényein alapuló jogához folyamodjon.²⁹ A minisztérium a püspöki körlevél egy példányának bekérését követően az egyetemes adó ügyét a továbbiakban nem akadályozta.

Az egyetemes adó kivetésére vonatkozó püspöki körlevél számos félreértést szült. Nem mindenhol értelmezték helyesen annak lényegét és végrehajtási módját. E félreértéseket volt hivatott tisztázni a püspök jelenlétében október 9-én, Nagyenyeden tartott esperesi értekezlet,³⁰ illetve október 12-én, Marosvásárhelyen összehívott adóértekezlet.³¹ Ugyanazt a célt szolgálta a 7896. sz. püspöki körlevél is.³² Az egyetemes adó kivetése ezzel lényegében véget ért. A beszedett pénzüsszegeknek november 15-ig kellett az egyházkerület kasszájába beérkezniük. Ezt a határidőt azonban egyetlen egyházmegyében sem sikerült betartani. Több helyen az adót a hívek ellenállása miatt nem is sikerült kivetni. Ennek okát elsősorban a helyi szociális-gazdasági viszonyok határozták meg, ami a Sóvidék alábbiakban sorolt egyházközségeinek esetében is kimutatható.

Az egyetemes adó hatása a Sóvidék református egyházközségeiben

Kutatásunk során a Marosi és az Udvarhelyi református egyházmegyék Sóvidékhez tartozó négy egyházközségének iratanyagába sikerült betekintést nyernünk. A többi református egyházközség esetében az iratok vagy nem voltak elérhetőek, vagy az adott időszakra vonatkozóan nem léteztek. Ennél fogva csupán az alsósófalvi, parajdi, sóváradi és szovátai református egyházközségek esetében sikerült átfogó képet rajzolni azokról a történésekről, amelyek az egyetemes egyházi adó kivetése során itt végbementek. Vegyük számba tehát ezeket.

Az *alsósófalvi* felekezeti iskola³³ ügyét az állami iskola jelenléte nehezítette. Az 1922. július 9-én tartott presbiteri gyűlés jegyzőkönyvében ezért érdekes helyzettel szembesülünk. Tudniillik Szegedi Károly, az egyházközség 1921 novemberében megválasztott

²⁷ Uo. 22. sz. 398–399.

²⁸ IgTanLvt. I/138./1901, I/43. 7355.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo. I/138./1901, I/29. 6177.

³¹ *Református Szemle*. XV (1922). 21. sz. 382–383.

³² IgTanLvt. I/138./1901, I/51. 7896.

³³ Úgy tűnik, hogy a felekezeti iskolát csupán 1919 után hozták létre.

kántora állami iskolai tanító volt. Ezt az állapotot, azonban sokáig nem lehetett fenntartani. A presbitérium két tagja – Szász Dénes és Szabó János – kijelentette, hogy a református iskola további fenntartása szorosan összefonódik a kántorság kérdésével, ezért a fennálló „kettősséget” külön kell választani. Mivel a kántortanító nyugdíjazás előtt állt, azt javasolták, hogy a presbitérium egyelőre a „régi állapot fenntartása mellett foglaljon állást.” Szegedi Károly tehát az 1921. január 1-i gyűlésen meghatározott javadalmazásért végezze tovább feladatát, s a presbitérium csupán nyugdíjazása után tisztázza a kántortanítói kérdést. Szász Dénes presbiter ugyanakkor a református iskola további fenntartását is kétségesnek tartotta. Azzal érvelt, hogy értesülése szerint ott ahol állami iskolák léteznek, az állam nem fogja segélyben részesíteni a felekezeti iskolákat, vagy csak úgy, hogy ha a tanítói fizetések felét maguk az egyházközségek fizetik. A presbitérium többsége viszont határozottan kijelentette, hogy a felekezeti iskoláról nem akar lemondani, de „régi szolgáját, Szegedi Károlyt sem akarná elvetni”, így 1922. szeptember 22-ig a kántortanító kérdését megoldottnak tekintette. E határozatnak megfelelően Szegedi Károly valószínűleg mindkét iskolában tovább taníthatott.³⁴ Az 1922/23. tanévtől a kántortanítói feladatokat Turóczy Árpád látta el.

Az új iskolafenntartói díjazással a presbitérium már 1922-ben szembesült. A július 9-i gyűlésen, az állam által megszabott 5%-os iskolai pótagó fizetése váltott ki heves ellenállást, majd 1923 januárjában az egyetemes egyházi adó kérdése is terítékre került. Az egyházmegye lelkészei számára 1922. január 9-én, Székelyudvarhelyen szervezett tájékoztató gyűlésen elhangzottakat dr. Nagy Gyula lelkész-elnök a 14-i presbiteri gyűlésen ismertette. A lelkész felhívta a presbitérium figyelmét, hogy a „magasztos célt” kellő körültekintéssel kezelje, s a kiérkező propagandabizottságot megfelelőképpen fogadja. A presbitérium döntése értelmében a bizottságot előbb szűkebb körű találkozó keretén belül hallgatják meg, s csak ezt követően fogják az adó kérdését az egyközség hívei elé tárni.³⁵ Ezzel a döntéssel a presbitérium a maga kezében kívánta tartani az adó ügyének helyi megoldását. Ugyanakkor a főhatósági rendelettel össze nem egyeztethető határozatot hozott, amelynek azonnali visszavonását az egyházmegyei tanács a 166. sz. határozatában kérte.³⁶ Az egyházmegyei döntés érzékenyen érinthette a presbitériumot, hiszen július 16-án a helyszínre kiszállt adókievítő bizottság tagjait (Kiss Istvánt és Szabó Albertet) csupán a lelkész és a tanító fogadta. A Kecsedről kiküldött bizottság előtt a lelkész kijelentette, hogy az egyetemes adót a presbitérium nem vetette ki, de arra az előkészületeket megtette. Tekintve, hogy a régi egyházi adófizetési rendszer jól működött, a presbiterek javaslatára a lelkész az egyetemes adó esetében is ennek alkalmazását kérte, amit a bizottság el is fogadott. Eszerint az adófizetőket öt fizetési osztályba sorolták. Az első négy ka-

³⁴ Az Alsósófalvi Református Egyházközség presbiteri gyűléseinek jegyzőkönyve (1914. március 1-jétől) az egyházközség levéltárában. (A továbbiakban APgyJk.) I/30. 176.

³⁵ Uo. 194.

³⁶ Uo. 206.

tegoriába tartozók családonként, évi 180 és 50 lej közötti összeget fizettek, míg az V. kategóriába tartozó osporások³⁷ 9 lejes összeggel adóztak. A lelkésznek – kategórián kívül – 193 lejes összeget kellett fizetnie. Az egyházközség 1771 fős lélekszámát tekintve az iskolafenntartói járulék 40500 lejt tett ki, amiből 12630 lej levonható volt. Ezt, a terményből és más szolgáltatásokból befolyó összeget az Igazgatótanács már korábban jóváhagyta.³⁸ Az egyetemes adó kivetésének módja, illetve összege tisztázódott ugyan, de annak gyakorlatba ültetése már nehezebb feladatnak bizonyult.

A presbitérium egy része az üggyől továbbra is elhatárolódott. A bizottsággal törént egyeztetésről beszámolni kívánó lelkész, a presbiterek távolmaradása miatt, a július 28-i gyűlést berekesztette. Az újabb találkozára augusztus 5-én került sor. Ezen a gyűlésen több presbiter az adózás elleni véleményének adott hangot. Cseke Sándor azt javasolta, hogy a meghatározott igen magas adóösszeg ellen a presbitérium nyújtson be fellebbezést az egyházmegyei bírósághoz. Ugyanakkor kijelentette, hogy az agrárreform miatt is az egyházközség igen súlyos anyagi helyzetben van, s bár a református iskola ügyét továbbra is szíven hordozza, erőn felüli megterhelést nem bír elviselni. Arra kérte a presbitériumot, hogy az adókatégoriák összegét 40 (I. osztály) és 4 lej (osporások) közé csökkentse le. A presbitérium a döntést – a lelkész és a tanító kivételével – egyöntetűen elfogadta.³⁹ Mivel a főhatósági rendelet egyértelműen kimondta, hogy ilyen jellegű döntések meghozatala nem tartozik a presbitérium jogkörébe, a presbitériumi határozatot az egyházmegye nem fogadta el. Ellenlépésként a presbitérium az adóketést a továbbiakban is elodázta. A kérdés legközelebb az 1924. évi generális vizitáció alkalmával került újra előtérbe.

1924. augusztus 30-án Nagy Károly püspök a kerületi és az egyházmegyei vezetők kíséretében látogatott el Alsósófalvára. A küldöttséget pompás keretek között⁴⁰ fogadó közösség nevében felszólaló dr. Nagy Gyula lelkész kihangsúlyozta, hogy *„e látogatástól biztatást és serkentést várnak a mutatkozó bajok orvoslására.”* A következő napon tartott értekezleten a küldöttség szomorúan vette tudomásul, hogy a hívek – a lelkész és a tanító kivételével – egyházi adót eddig nem fizettek, az iskola fenntartásához csupán 69–69 véka búzával, 70 terű fával, illetve minden major egy fél sajttal járult hozzá. Ilyen körülmények között az iskolát nehezen lehetett működtetni, annál is inkább, hogy az egyház által bérelt épület sem volt a célnak megfelelő. A lelkész beszámolóját követően a püspök határozottan kijelentette, hogy az egyházi adót híveknek kötelező módon fizetniük kell, hiszen mindenkire nézve szűgyen volna, ha azt az állami hatóságokkal kellene behajtatni, vagy ha a hívek elveszítenék egyházi választói jogukat. Az adózás mellett a püspök az alsósófalviak

³⁷ Osporás = A lelkész és a tanító számára pénzadományt fizető egyháztag.

³⁸ APgyJk. 215–216.

³⁹ Uo. 217–218.

⁴⁰ A településre érkező küldöttséget az egresi malmok felett lovas bandérium fogadta. A település bejáratánál díszkapu volt felállítva, s az alatta áthaladók előtt a közösség díszlövessel tisztelgett. A díszkapunál felsorakozott fiatal lányok nevében Bíró Rózsika virágcsokorral ajándékozta meg a püspököt.

másik érzékeny pontjára, a lelkész fizetésére is rátapintott. Véleménye szerint ennek alacsony volta lehet az egyházközségen belül tapasztalható gyakori lelkészcsere egyik kiváltó oka. Az áldozatvállalásra buzdító püspök előtt a presbitérium ígéretet tett a hibák kiküszöbölésére.⁴¹

A püspöki „beavatkozásnak” azonban nem volt közvetlen eredménye, hiszen az 1925. november 15-i gyűlés jegyzőkönyve szerint újabb esperesi felszólításra volt szükség ahhoz, hogy az ügy végre előrelendüljön. A gyűlés résztvevői, hosszas viták után úgy döntöttek, hogy tiztagú bizottságot⁴² fognak megbízni azzal, hogy november 17-ig az 1923., 1924. és 1925. évi adót kivesse.⁴³ A hívek eddigi álláspontját ismerve nem vagyunk meggyőződve arról, hogy az egyetemes adó fizetése a meghatározott feltételek között végbe ment. Erre enged következtetni az is, hogy 1927-ben a presbitérium elemi csapásokra hivatkozva kéri az egyházmegyét, hogy a károk kiküszöbölésére költött mintegy 70000 lejnyi összeget egyházi adóként könyvelje el, s az adó beszédését ebben az évben engedje el.⁴⁴

A *Parajdi* Református Egyházközség három tanerőt foglalkoztató iskolával rendelkezett. A presbitérium ennek figyelembevételével fejtette ki a szeptember 17-i gyűlésen az egyházi adóval kapcsolatos véleményét. A püspöki körlevél felolvasását követően kimondta, hogy a papi és a tanítói díjlevelekben foglalt adókulcs szerinti adózást elengedhetetlennek tartja, de azon felüli összeget – a hívek teherbíró képességére való tekintettel – nem lesz módjában beszolgáltatni.⁴⁵ Az iskola fenntartására azonban ennél több pénzre volt szükség. Az 1922/23. tanévre készített költségvetésből kiderül, hogy az iskolának 18819 lejes költséghiánya volt. A szükséglet pedig 25000 lejt tett ki. Ennek alapján az október 25-i gyűlésen Laár Ferenc lelkész-elnök felkérte a presbitériumot, hogy az adóköteles tagokat sorolja osztályokba, és bizonyos adókulcs szerint adóztassa meg. A presbitérium ezzel szemben az önkéntes felajánlásokból kívánta az adott összeget előteremteni.⁴⁶ Ez a módszer azonban nem vezethetett eredményre, mert a hívek ekkor még a normál egyházadó-fizető kötelezettségüknek sem tettek eleget, ami az egyetemes adó fizetését is kérdésessé tette. A lelkész kénytelen volt a kérdésre, az iskolánál felmerülő nehézségek miatt mihamarabb megoldást keresni. Az 1922 decemberében tartott presbitériumi gyűlésen Laár Ferenc az Igazgatótanács 8085. sz. körlevelére hivatkozva felhívta a tagok figyelmét, hogy jó hírnevüket ne tegyék kockára, s az adóügy megoldásában utolsók ne maradjanak. A presbiterek propagandabizottság kiszállását kérték, amely a híveket az

⁴¹ APgyJk. 255–257.

⁴² A bizottság tagjai Farkas András, Bálint Márton, Biró Balázs, Fülöp Zsigmond, Káli Sándor, Biró Sándor, Cseke Sándor, Káli Albert, Hajdó Dénes és Ágoston K. Albert voltak.

⁴³ APgyJk. 313–314.

⁴⁴ Uo. 337.

⁴⁵ A Parajdi Református Egyházközség presbitériumának és képviselő közgyűlésének jegyzőkönyve (1900–1923) az egyházközség levéltárában. (A továbbiakban PPKgyJk.) I/10. 1922. szeptember 17., 38. pont.

⁴⁶ Uo. 1922. október 29., 42. pont.

adózás fontosságáról meggyőzze. Az adó ügyét pedig akkor tervezték tárgyalni, „amikor a lelkek fel lesznek készítve.”⁴⁷

Arról nincsenek adataink, hogy a propaganda bizottság mikor szállt ki Parajdra, de az tény, hogy az adó kérdése 1923 júniusában még tisztázatlan volt. A 17-i presbiteri gyűlésen a lelkész a presbiterek szemére vetette, hogy számos tárgyalás és mérlegelés ellenére sem voltak képesek a kérdésben végérvényesen dönteni. A lelkész erélyes fellépése eredményre vezetett. A presbitérium négy adófizető kategóriát határozott meg 100 (I. és II. kategória), 50 (III.) és 25 (IV.) lejes adókerettel, s egyben kérte a főhatóságot, hogy a három tanerőre való tekintettel az 1922. évi egyetemes adót engedje el. A presbitérium döntését a közgyűlés is jóváhagyta.⁴⁸ A következő években az egyetemes adót a fenti határozat alapján vetették ki, ellene pedig az egyházközséghez semmiféle fellebbezés nem érkezett. A presbiterek házról házra járva tettek eleget feladatuknak. Az egyetemes adózás eredményeként az iskolai költségvetés néhány évig pozitív mérleget mutatott: 1924-ben például 29400 lejes szükségletre 36800 lejes fedezet állt rendelkezésre.⁴⁹ Annak azonban, hogy a presbitérium az adót nem a lélekszám szerint róttta ki, később negatív következményei voltak. A beszűkülő lehetőségek miatt a mérleg 1925 végére már 470 lej hiányt mutatott. Ez ugyan nem volt számottevő összeg, de oda vezetett, hogy az 1928/29. iskolai évben mutatkozó költségvetési hiány fedezésére az Igazgatótanács a parajdi egyházközséget visszamenőleg 7000 lejes rendkívüli adóval sújtotta.⁵⁰ Mindezek ellenére a parajdi egyházközség egyike volt azoknak a sóvidéki gyülekezeteknek, amelyek a szűkös körülmények ellenére is kitartottak a felekezeti oktatás ügye mellett.

Az egyetemes egyházi adó bevezetése a **Sóváradi** Református Egyházközség hívei körében váltotta ki a legnagyobb ellenállást. A településen működő református felekezeti iskola két tanítót és egy tanítónőt foglalkoztatott. Állami és egyházkerületi támogatás hiányában a tanítók javadalmazását az egyházközség nem tudta fedezni. Ez derül ki az 1921/22. tanévre összeállított költségvetésből is. A presbitérium által, a három tanító számára meghatározott 27800 lejnyi javadalmazás fedezésére csupán 9845 lej állt az egyházközség rendelkezésére. A fennálló 17955 lejes hiányt a presbitérium az Igazgatótanácstól segélyként kérte. Ugyanakkor a testület ahhoz is hozzájárult, hogy az iskolafenntartó – három gyermekig – a mindennapos tanköteles gyermekek után 10, az ismétlők után pedig 5 lejes tandíjat szedjen.⁵¹ Az egyházközség segélyigényét az Igazgatótanács a 4552. sz. leiratban elutasította, s egyben felkérte az egyházközséget, hogy tanítóiról a költségvetésben meghatározott módon gondoskodják. Tekintettel arra, hogy az egyházközség a megfelelő pénzüsszeget egyelőre nem tudta előteremteni, szükségmegoldásként a

⁴⁷ Uo. 1922. december 24., 50. pont.

⁴⁸ Uo. 1922. június 17., 13. pont.

⁴⁹ Uo. (1923. X. 21 –) I/26. 29.

⁵⁰ Uo. 1928. augusztus 12. 24. pont.

⁵¹ A Sóváradi Református Egyházközség közgyűlésének és presbitergyűlésének jegyzőkönyve (1918. – 1925. április 2.) az egyházközség levéltárában. (A továbbiakban SKPgyJk.) I/25. 7–8.

presbitérium a malom jövedelemből utalt ki segélyt a tanítók részére. A fejenként meghatározott 200 lejes segéllyel a tanítók nem voltak megelégedve. Például Bartha Lajos kijelentette, hogy ő a tanítást az új tanévben meg nem kezdi, míg a fizetéshátralékát időben meg nem kapja.⁵² Ilyen körülmények között érte az egyházközséget az egyetemes egyházi adóra vonatkozó előjárósági rendelkezés.

Az Igazgatótanács rendeletét szeptember 17-én olvasták fel a gyülekezet előtt, és az a kibontakozó vita során határozott elutasításba ütközött. Ezt az álláspontot sem a december 20-i, sem pedig az 1923. február 15-i gyűlésen nem sikerült áthidalni. A presbitérium a kérdés megoldását mindkét esetben a közgyűlésre hárította, s kimondta, hogy a testület döntésének aláveti magát.⁵³ Azonban a március 23-i közgyűlés is meddőnek bizonyult. A megjelent tagok határozottan elutasították a lélekszám szerint számolt kb. 53–54000 lejes adó kivetését, de tanítóikat közjövödelmekből és a tagokra kivetett rovatalból továbbra is fizetni kívánták.⁵⁴

A döntésképtelen presbitérium augusztus 12-én az egyházmegyei tanács határozott felszólításával szembesült. A nap folyamán összehívott közgyűlés pedig heves veszekedésbe torkollott. Az egyházközség iskolaügyének súlyos helyzetét⁵⁵ vázoló lelkész beszédét az ittas állapotban lévő Sántha Benjámin és Varga János durva bekiabálásai zavarták meg. Az egyre jobban elfajuló vita miatt a közgyűlést döntéshozatal nélkül kellett beakasztani. Az elmérgesedett helyzetre való tekintettel Bíró Géza lelkész az espereshez intézett augusztus 18-i jelentésében az egyházi adó kivetését egyházmegyei bizottságra bízta. A lelkész jelentésére az Igazgatótanács is reagált, és felkérte az esperest, hogy az adó behajtása ügyében személyesen járjon el.⁵⁶ A feszültség a szeptember 15-i gyűlésen tovább fokozódott. Bíró Irén tanítónő fizetésemelési kérelmét a presbitérium azzal a kijelentéssel utasította el, hogy a III. tanterv fizetését a község kellene, hogy rendezze, így a tanítónő forduljon oda segítségért. Ezért az esperes az egyház vezetőségét 28-án kihallgatásra Nyáradszeredába rendelte. A találkozó során a küldöttség határozott utasítást kapott arra, hogy a fizetőképes lélekszám után újraszámolt 45000 lejes (amiből iskolai célokra 22 ezer lej vonható le) egyetemes adót 15 napon belül rója ki, ellenkező esetben azt az egyház költségén, a helyszínrre kiszálló megyei bizottság teszi meg.⁵⁷ Az október 8-án megtartott presbitéri gyűlésen, a lelkész-elnök javaslatára a presbitérium az adófizetőket négy osztályba sorolta. A teljes adót fizetők 60 lejt, a felesek 30 lejt, a negyedesek 20 lejt,

⁵² Uo. 74–75.

⁵³ Uo. 94–95.

⁵⁴ Uo. 97.

⁵⁵ Az egyházi birtokokból, az agrárreform során az állam 138 hold erdőt, illetve 13 hold szántót és kaszálót sajátított ki.

⁵⁶ A Sóváradi Református Egyházközség iratai az Erdélyi Egyházkerületi Levéltár Marosvásárhelyi fióklevéltárában. (A továbbiakban SREkIrat.) Lsz. 188.

⁵⁷ SKPgy.Jk. 110.

míg a nyolcadosok 2–4 lejt voltak kötelesek befizetni.⁵⁸ Az adókulcs megállapítását követően a presbitérium döntését az október 14-i közgyűlés is jóváhagyta. A közgyűlés határozata hosszú és feszültséggel teli időszak végére tett pontot. Az egyházköztség következő években összeállított költségvetéseiből azonban az derül ki, hogy az egyetemes adó fizetése nem volt akadálymentes. Az adófizetőket az iskolaügy iránti kötelességükre folyamatosan emlékeztetni kellett. A lelkész az 1924. november 28-i presbiteri gyűlésen felhívta a presbiterek figyelmét, hogy az adó kivetésével, illetve a múlt évi összeg kiigazításával még adósok, s azt mihamarabb hajtsák végre. A presbitérium – meglepő higgadtsággal – az adófékonybe foglalt 13940 lejt kitevő egyetemes adó kivetését elrendelte, s annak közvétételére és begyűjtésére a megyebírót bízta meg.⁵⁹ Időközben az iskolában változás történt, ami miatt a költségvetést módosítani kellett. Péter Antal tanító 1924 novemberében állásáról lemondott, és Amerikába távozott. Helyét a Pókából önkényesen eltávozott Barabás Mária okleveles tanítónő vette át. Az Igazgatótanács azonban őt, fegyelmi vizsgálat terhe alatt Pókába visszarendelte, így a Sóváraddon működő hat református elemi osztályt a továbbiakban két tanító oktatta. Az egyházközségben tapasztalt viszonyokról az 1925. április 2-án megtartott esperesi vizitáció is elismeréssel nyilatkozott. Az esperes bátorította a presbitériumot, hogy a megüresedett tanítói állást mihamarabb hirdesse meg, és töltsse be. Azt azonban kihangsúlyozta, hogy az egyházmegye támogatását az egyházközség akkor veheti igénybe, ha a megválasztott tanító megélhetését megfelelő módon biztosítani fogja.⁶⁰

A *Szovátai* Református Egyházközség egy tanerőt foglalkoztató iskolával rendelkezett.⁶¹ A háború rendkívüli módon megviselte az egyházközséget, amelynek iskolai költségelőirányzata az 1920/21. tanévre 8912 lejt mutatott.⁶² Nem meglepő tehát, hogy Víg Sándor tanító számára az 1921/22. tanévre meghatározott 13400 lejes fizetést, és ezzel együtt 18800 lejre rúgó iskolai költségeket a presbitérium az Igazgatótanácstól segély formájában próbálta megszerezni.⁶³ A kérést az Igazgatótanács elutasította, így a

⁵⁸ Uo. 112–113.

⁵⁹ Uo. 141.

⁶⁰ Uo. 149.

⁶¹ A református és a római katolikus felekezeti iskolák mellett Szovátán 1921-től állami iskola is működött, ami lényeges veszélyt jelentett a felekezeti oktatásra. Az állami támogatásban részesült iskola ingyenes oktatást ajánlott, ami kecsegtető volt az anyagilag megterhelt családok számára. Ennek veszélyére hivatkozva kérte Bíró Géza lelkész az Igazgatótanács támogatását a református iskola további fenntartására. A Szovátai Református Egyházközség iratai az Erdélyi Egyházkerületi Levéltár Marosvásárhelyi fióklevéltárában. (A továbbiakban SZREkIrat.) Lsz. 58/9.

⁶² SZOLLÁTH Hunor: *A református templom és iskola. Fejezetek az egyházközség múltjából*. Pro-Sóvidék sorozat, Szováta, 2009. 59.

⁶³ A Szovátai Református Egyházközség presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve (1904. április 14-től kezdve) az egyházközség levéltárában. (a továbbiakban SZPgyjk.) I/7. 1921. augusztus 7.

szeptember 4-i közgyűlés a tanítónak a régi díjlevél szerinti fizetése mellett döntött.⁶⁴ Döntését azonban nem tudta kivitelezni, mert az egyházközség kasszája teljesen üres volt, így a tanító számára csupán egy 500 lejes előleget utaltak ki az italmérő üzlet bevételeiből. Ebben a kilátástalan helyzetben a tanító a régi kepe visszaállítását kérte, amelyet a presbitérium elfogadott.⁶⁵ Az iskola fenntartását továbbra is nagy nehézségek árán tudták megvalósítani. 1922 májusában például az iskola javára csupán 13,20 kg sajtot sikerült a majoroktól összegyűjteni. A megélhetési gondokkal küszködő tanító október 26-án lemondott.⁶⁶

A fenti állapot miatt az egyetemes egyházi adó kérdését a presbitérium az október 4-i és a november 2-i gyűlésen tárgyalta. Ez nem zárja ki, hogy a püspöki körlevelet a meghatározott időben nem olvasták fel. A beszolgáló lelkész, az Igazgatótanács sürgető kérésére hivatkozva az egyházadó azonnali kivetésére szólította fel a presbitériumot. A testület döntése értelmében az adót a kereseti aránynak megfelelően 10 és 200 lej közötti tételekben vetették ki. A lélekszám szerint meghatározott összeg 15920 lej volt, amelybe a szakadáti hívek része is beletartozott. Az adóból begyűlt összegben kívül a pap-tanítónak még 100 véka zabot, 36 m³ tűzifát, illetve a Veres-féle bensőséget (házzal együtt) határozták meg. A döntést az 1923. januári közgyűlés is elfogadta, de kimondta, hogy a község csak akkor hajlandó fizetni, ha „lesz lévitája kinek fizesse, addig nem fizeti.”⁶⁷ A lelkész-tanító kinevezése azonban nem ettől függött. 1923 júliusában a püspök a szovatai papi és tanítói állásra Jodál Rezső lévita-lelkészt nevezte ki, akit szeptember 9-én iktattak be állásába.⁶⁸

Az egyetemes egyházi adó fizetése azonban ezt követően sem oldódott meg. Az 1923/24. évi iskolai költségelőirányzatban meghatározott 14000 lejnyi adót nem sikerült teljes mértékben beszedni. Ennek köszönhetően az iskola költségvetésében továbbra is 19660 lej hiányt jegyeztek.⁶⁹ Ezt a deficitet a következő években sem sikerült kiküszöbölni. Annak ellenére, hogy az 1923. december 4-i presbiteri gyűlés az adó beszédését a továbbiakban a szomszédokra⁷⁰ bízta,⁷¹ az évenként kivetett adóból befolyt mennyiséget nem lehet nyomon követni. Érdekes módon a lelkészi jelentések a beszédett összegre vonatkozó részt mindig üresen hagyták. Az 1924. október 24-i presbiteri gyűlés, a közgyűlés által meghatározott 14500 lejt kitevő egyetemes adó kivetésénél, az egyháztagok fize-

⁶⁴ Uo. 1921. szeptember 4.

⁶⁵ Uo. 1921. szeptember 8.

⁶⁶ Uo. 1922. október 26.

⁶⁷ SREkIrat. Lsz. 188.; SZREkIrat. Lsz. 58/6.

⁶⁸ SZPgyJk. 1923. július 29.

⁶⁹ Uo. 1923. október 28. II. pont.

⁷⁰ Az adó beszédésének megkönnyítésére az egyházközségben ún. szomszédásokat hoztak létre. Az egymás közelében lakó családok tagjai választották meg a szomszédfőt, aki az adót a családoktól begyűjtötte, és azzal a presbitérium előtt elszámolt.

⁷¹ Uo. 1923. december 4. III. pont.

tőképességét figyelembe véve, egyes családok esetében csökkentette az összeget. Ez a döntés 190 lejes deficitet eredményezett, amit a korábban adót nem fizető tagok között arányosan osztották el.⁷² A módosítást követően az egyetemes adó kérdése a templom, a papi lak és az iskola épületének tervezett építése miatt fokozatosan háttérbe szorult, hiszen ekkora teherrel az egyházközség már végképp nem tudott megbirkózni.

Összegezőképpen elmondható, hogy a román állam diszkriminatív politikájának köszönhetően az Erdélyi Református Egyházkerületre is jelentős feladat hárult. Az erdélyi magyar kultúra egyik alapvető forrását, a felekezeti oktatást kellett az egyre jobban beszűkülő lehetőségek közepette életben tartania. Az iskolaügy javára hozott döntései azonban nem mindenütt emelték népszerűségét. A hívek egy része, főleg az adó bevezetése miatt, az állam megnyomorító politikáját vélte e határozatokban felfedezni. Ezt, az átalakulóban lévő erdélyi társadalom egyházzal szembeni magatartása is erősítette. Az egyházi értékekre már kevésbé fogékony rétegek az egyetemes adó kivetését nyílt ellenállással vagy közömbösen fogadták, pedig sok esetben tanítóik, papjaik (embertársaik) léte függött ettől. Nem volt ez másként a Sóvidéken sem. Az egyetemes egyházi adó itt sem hozta meg a várt eredményt. A hívek adakozókészségére alapozó egyházi vezetés belátta, hogy a felekezeti iskolák működtetését, illetve a tanítók megélhetését nem fogja tudni akadálymentesen biztosítani. Törekvése még sem volt teljesen kudarcra ítélve, hiszen minden nehézség ellenére az anyanyelvű egyházi oktatást, a két világháború közötti időszakban sikerült végig életben tartani. Az egyetemes adó ügye az 1930-as éveken át végéig gyűrűzött és végleg csupán az 1940. évi újabb impériumváltással zárult le.

Felhasznált irodalom:

Az Erdélyi Református Egyházkerület Kolozsvárt 1922. július hó 15., 16. és 17. napjain tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Az erdélyi református egyházkerület Igazgatótanácsának 4774–1922. számú hivatalos kiadványa. Kolozsvár, 1922.

BARABÁS Endre: *A magyar iskolaügy helyzete Romániában 1918–1940–1941.* Kecskemét, 1944.

BEREKMÉRI Árpád Róbert: *A marosvásárhelyi református elemi és polgári leányiskola helyzete a gyulafehérvári nemzetgyűlést követő átmeneti időszakban. (1918. december – 1920. május).* In: *A történetíró elhivatottsága. Emlékkönyv Szabó Miklós születésének 80. évfordulójára.* Szerk. PÁL-ANTAL Sándor, Cornél SIGMIREAN, SIMON Zsolt. Mentor kiadó, Marosvásárhely, 2012.

⁷² A Szóvatai Református Egyházközség presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve (1924. szeptember 1-től 1933. március 15-ig) az egyházközség levéltárában. I/12. 5.

- Erdély rövid története.* Szerk. KÖPECZI Béla. 2. kiadás. Akadémiai kiadó, Budapest, 1993.
- Hetven év. A romániai magyarság története 1919–1989.* Szerk. DIÓSZEGI László – R. SÜLE Andrea. Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1990.
- LÁSZLÓ Loránd: *A Felekezeti Tanács megalapítása és szerepkörei a két világháború között.* In: *Református Szemle.* 104 (2011). 6. sz.
- ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés.* Osiris kiadó, Budapest, 2007.
- SZOLLÁTH Hunor: *A református templom és iskola. Fejezetek az egyházközség múltjából.* Pro-Sóvidék sorozat, Szováta, 2009.